

Jablko sváru: sociální politika¹

Martin Potůček

Úvodem

Ani sociální politika nestála po listopadu 1989 stranou ostrých politických zápasů a ideových střetů. Významnou (někdy dokonce rozhodující) měrou do nich vstupovaly ideologické koncepty, legitimizující diferencované skupinové zájmy (Mannheim, 1991). Odborná hlediska byla v těchto diskusích často přehlížena – nebo uplatňována pouze výběrově a účelově. Aniž by přitom panovala shoda mezi odborníky samotnými.

Tento příspěvek věnuji především této veřejné debatě, tedy debatě o žádoucích proměnách a podobě české sociální politiky. Rozhodl jsem se jej napsat převážně v ich-formě, neboť jsem do tohoto diskursu sám aktivně vstupoval. O to zdrženlivěji a kritičtěji proto prosím přistupujte k nabízené interpretaci diferencovaných stanovisek a konceptů – i k charakteristice jejich potenciálního či aktuálního vlivu na společenskou praxi.

Nalezl jsem dva nejvlivnější přístupy k výkladu podoby a funkcí sociální politiky v období přechodu k tržnímu hospodářství a budování demokratic-

¹ Tato stať navazuje na již dříve publikované dílčí analýzy (Potůček, 1999, 2010), dále je rozvíjí a aktualizuje.

kých politických institucí u nás. Prvním z nich byl přístup, významně ovlivněný liberálním výkladovým schématem, sázející na samoregulační úlohu trhu v transformaci země a redukcující sociální politiku na zachránitelku osob ocitnuvších se na okraji společnosti.² Jeho hlavním protagonistou byl Václav Klaus a spolu s ním i řada dalších ekonomů. Druhý vycházel ze zkušeností budování evropského sociálního státu ve dvacátém století, stavěl na hledání vyváženého uplatnění trhu a státu jako regulátorů lidských aktivit a vyznačoval se širším pojetím sociální politiky jako důležité součásti společenské reprodukce a rozvoje, orientující se na kultivaci lidského potenciálu země. V souladu se zavedeným odborným územ jej označím jako sociálně demokratický přístup.³ Šlo o výrazně heterogennější myšlenkový proud, v němž převažovali sociologové. Je zřejmé, že první přístup byl preferován pravicově orientovanými vládami, zatímco druhý odpovídal spíše programovým východiskům levicově zaměřených vlád.

V další části tohoto příspěvku nejprve uvedu spor mezi Václavem Klausem a mnou o ideové základy sociální politiky, o vymezení jejího místa v měnící se společnosti. Posléze podrobím analýze vybrané programové dokumenty, které byly výrazně ovlivněny sociálně demokratickým přístupem k sociální politice a funkcím sociálního státu, a míru jejich uplatnění ve společenské praxi. Uzavírám zamyšlením o širším kontextu, který posiluje nebo naopak inhibuje reálné uplatnění diferencovaných ideových konceptů.

Ideový spor o povahu sociální politiky

Neoliberální ladění programových dokumentů a praktické politiky vlády vedené Václavem Klausem od roku 1992 mne vedlo k různým kritickým vyjádřením, z nichž ucelená byla zejména stať v týdeníku *Sondy* 22/1995, nazvaná „Neuralgické body české sociální politiky“ (Potůček, 1995a). K této stati se velmi kriticky vyjádřil Václav Klaus ve svém článku „Principy zdra-

² Podle typologie států veřejných sociálních služeb v pojetí Espinga-Andersena (1990). Titmuss (1979) užívá pro tento přístup adjektivum reziduální. Ve sledovaném období se prosazoval v širším, globálně operujícím ideologickém proudu neoliberalismu.

³ Podle typologie států veřejných sociálních služeb v pojetí Espinga-Andersena (1990). Titmuss (1979) užívá pro tento přístup adjektivum institucionálně redistributivní.

